

O'zbek tilidagi gaplarni parafraz qilish turlari

Erkinova Dilnura Jasurbek qizi

Mirzo Ulug'bek tumani 64-maktabining

2-toifali o'zbek tili o'qituvchisi

E-mail: erkinovadilnura2002@gmail.com

Orcid: 0009-0000-7370-8403

Annotatsiya. Ushbu tezisda o'zbek tilidagi gaplarni parafraz qilish usullari, ularning ahamiyati va qo'llanilishi yoritilgan. Shuningdek, gaplarni mazmunini saqlagan holda qayta ifodalash, nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish hamda plagiatning oldini olish masalalari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: parafraz, sinonim, plagiat, frazema.

Abstract. This thesis discusses the methods of paraphrasing sentences in Uzbek, their importance, and their application. It also addresses the reformulation of sentences while preserving their original meaning, the development of language skills, and the prevention of plagiarism.

Keywords: paraphrasing, synonym, plagiarism, phraseological.

Аннотация: тезисе рассматриваются способы перефразирования предложений в узбекском языке, их значение и применение. Также освещаются вопросы переформулирования предложений с сохранением их исходного смысла, развития речевых навыков и предотвращения плагиата.

Ключевые слова: парафраз, синоним, плагиат, фразеологическая единица.

PERIFRAZ yoki PERIFRAZA – (gr. reriphrasis – yaqin gapiraman so'zidan) ko'chim turlaridan biri bo'lib, unda narsa yoki inson o'z nomi bilan emas, balki unga xos asosiy belgilar, xususiyatlar nomi bilan yuritiladi. Perifraza ko'pincha she'riy nutqqa tasviriylilik va ta'sirchanlik bag'ishlaydi [1].

Umuman, dunyo tilshunosligida perifrazalar talqiniga bag'ishlangan juda ko'plab monografik tadqiqotlar olib borilgan, barcha izlanishlarda bu atama “perefras”, “perifrazis”, “perifrazis”, “perifraza” “parafraz”, “parafraza”, “parafrazis” kabi fonetik hodisalarning variantlashuvi asosida izohlanganligiga guvoh bo'ldik. “Parafraza” va

“perifraza” atamalarida “para” ham, “peri” ham yunonchadan olingan bo‘lib, “para” – yonida, atrofida, yonma-yon ma’nolarida, “peri” – haqida, to‘g‘risida, xususida ma’nolarida qo‘llaniladperifraza terminini qo‘llashni mantiqan to‘g‘ri deb hisoblaymiz [2]. H.Shamsiddinov ham “perifraza” atamasini qo‘llashni ma’qullaydi [3].

Parafraz qilish - bu biror matnni o‘zgartirish yoki boshqalarning g‘oyalarini o‘z so‘zlaringiz bilan ifodalashdir. Bu jarayon matnning ma’nosini saqlagan holda, so‘zlar va gaplar shaklini o‘zgartirishni o‘z ichiga oladi. Matnni perifraz qilish orqali biz manbaning mazmunini yanada tushunarli va aniqroq ifodalashga erishamiz.

Perifraz qilishning ahamiyati turli yozuvlarda, ayniqsa, akademik va ijodiy yozuvda katta rol o‘ynaydi. Bu nafaqat boshqa manbalar bilan ishlashni talab qiladi, balki yozuvchiga o‘z ovozi saqlab qolgan holda mazmunni yaratishga imkon beradi. Quyida perifrazning muhimligini ko‘rsatuvchi asosiy sabablar keltirilgan:

1. *Plagiatdan qochish uchun* - matnni perifraz qilish orqali siz boshqa manbalardan foydalanasiz, lekin ayni vaqtda o‘z so‘zlaringiz bilan ifodalaysiz. Bu esa o‘zingizni plagiatdan himoya qilishning eng samarali usullaridan biridir. Perifraz asl matn fikrlarni ko‘rsatishga imkon beradi, shu bilan birga manbaga hurmat saqlanadi.

2. *Mazmunni aniqroq yetkazish* - ba’zan asl matn murakkab yoki biz uchun tushunarsiz bo‘lishi mumkin. Perifraz qilish matnni soddalashtirish va bizga osonroq tushunadigan shaklda taqdim etishga yordam beradi.

3. *Asosiy fikrlarni qisqartirish* - perifraz qilish orqali matnning muhim qismlarini ajratib, ularni qisqacha bayon qilishingiz mumkin. Bu, ayniqsa, katta hajmdagi ma’lumotlarni qisqa va tushunarli shaklda taqdim etishda foydalidir.

4. *Til ko‘nikmalarini rivojlantirish* - perifraz qilish lug‘at boyligini oshiradi va yozma nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu jarayon davomida yangi so‘zlarni o‘rganasiz va gaplarni turli usullarda shakllantirishni mashq qilasiz.

5. *O‘rganuvchilar bilan bog‘lanish* - boshqalarga mos tilda va uslubda yozish uchun perifraz qilish muhim. Masalan, murakkab ilmiy ma’lumotlarni oddiy va aniq

soʻzlar bilan qayta ifodalash orqali turli auditoriyalar uchun tushunarli boʻlishni taʼminlaydi [4].

Quyida samarali parafraz qilish uchun asosiy usullar keltirilgan:

Usul	Izoh	Asl matn	Parafraz qilingan shakli
<i>Sinonimlar, tasviriy ifodalar, frazeologizmlardan foydalanish</i>	Bir soʻz yoki iborani oʻxshash maʼnoli boshqa soʻz bilan almashtirish.	Neft mamlakat iqtisodiyotid muhim oʻrin tutadi.	Qora oltin mamlakat iqtisodiyotida muhim oʻrin tutadi.
<i>Soʻz shaklini oʻzgartirish</i>	Soʻzlarning turkumini yoki grammatik shaklini oʻzgartirish. Masalan, otni feʼlga, feʼlni sifatga almashtirish.	Loyihani oʻz vaqtida yakunlash rahbariyatning asosiy talabi edi.	Loyihani oʻz vaqtida tugatishni rahbariyat qatʼiy talab qildi.
<i>Faol va passiv gaplar oʻrtasida almashish (aniq nisbatdagi gaplarni majhul nisbatdagi gapga aylantirish, ingliz tilida)</i>	Faol gapni passiv gapga yoki aksincha oʻzgartirish orqali matnga yangilik qoʻshish.	Arxitektorlar shahar markazida yangi bogʻ barpo etishdi.	Shahar markazida arxitektorlar tomonidan yangi bogʻ barpo etildi.
<i>Soʻz tartibini oʻzgartirish</i>	Jumlalar ichidagi soʻzlarning joylashuvini oʻzgartirish orqali yangi tuzilma yaratish	Kompaniya xodimlari har yili xorijda malaka oshiradilar.	Har yili xorijda kompaniya xodimlari malaka oshiradilar.
<i>Jumlalarni qisqartirish yoki kengaytirish</i>	Jumla uzunligini	Oʻquvchilar maktab	Qisqartirilgan parafraz: Oʻquvchilar

	o'zgartirish orqali matnni yangicha ifodalash.	kutubxonasiga borib, o'zlariga kerakli kitoblarni tanlanadilar va ularni uyda o'qish uchun olib ketdilar.	kutubxonadan kitob oldilar. Kengaytirilgan parafraz: O'quvchilar darslardan so'ng maktab kutubxonasiga tashrif buyurib, o'zlarining qiziqishlariga mos kitoblarni tanladilar va ularni bo'sh vaqtlarida o'qish uchun uylariga olib ketdilar.
<i>O'z so'zlaringiz ifodalash</i>	Matnni o'zingizning so'zlaringiz bilan yozib, asl matn mazmunni saqlash	Kitob o'qish insonning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va so'z boyligini oshiradi.	Mutolaa qilish odamning mustaqil fikrlarini yaxshilaydi hamda foydali ma'lumotlar o'rganishiga yordam beradi.
<i>Specific gapdan general gapga yoki aksincha o'tish</i>	Maxsus ma'lumotlarni umumlashtirish yoki umumiy ma'lumotni aniqlashtirish.	Talabalar kuniga ikki soat davomida kutubxonada dars tayyorlaydi.	Umumiylashtirish: Talabalar bilim olish uchun muntazam vaqt ajratadi. Aniqlashtirish: Talabalar kutubxonada har kuni ikki soat davomida kitob o'qiydi va darslarini tayyorlaydi.
<i>Hissiyotni o'zgartirish yoki neytrallashtirish</i>	Matnning hissiyot darajasini o'zgartirish yoki uni neytral shaklda ifodalash	Bu film nihoyatda zo'r va juda hayajonli!	Neytral shakl: Bu film yaxshi va qiziqarli

Matnni parafraz qilganimizda iloji boricha plagiatdan qochishimiz kerak. Parafraz qilish boshqalarning fikrlarini o‘z so‘zlaringiz bilan ifodalashni anglatadi, ammo bu o‘zingizning g‘oyangiz emas, balki boshqa manbaga asoslanganligini ko‘rsatish uchun manba keltirish zarur. Nima uchun parafraz qilishda manba keltirish kerak?

Manba egasiga hurmat ko‘rsatish uchun: Parafraz orqali sizning yozganingiz aslida boshqa bir muallifning fikri ekanligini tan olasiz.

Plagiatdan qochish uchun: Manba ko‘rsatilmagan parafraz plagiat hisoblanishi mumkin.

To‘g‘ri manbaga yo‘naltirish uchun: O‘rganuvchilar siz taqdim etgan fikrni chuqurroq o‘rganishni xohlasa, manba orqali to‘g‘ri ma’lumotga ega bo‘ladi.

Foydanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. D. O‘rayeva, D. Quvvatova. Jahon adabiyoti terminlarining izohli lug‘ati. –T., 2019. - B. 117.
2. Ahmadova U. “Perifraza” atamasi va uning nomlashdagi o‘rni. 2021. - B.435
3. Шамсиддинов Х. Перифраза хусусида айрим мулоҳазалар // Ўзбек тили ва адабиёти. 1993, № 4. – Б. 29-35. (Shamsiddinov H. Perifraza xususida ayrim mulohazalar // O‘zbek tili va adabiyoti. 1993, № 4. – B. 29-35.)
4. B.B.Elov, M.I.Ibragimova. Matnni perefraz qilish. Kompyuter lingvistikasi: Muammolar, yechim, istiqbollar” V xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. Vol.1№.01(2025), 557-565-b.